

Denne tekst er fra Marx/Engels, *Udvalgte skrifter*, side 65–100, Forlaget Tiden 1951, 1971 og snere oplag.

KARL MARX

Lønarbejde og kapital

Indledning af Friedrich Engels

Efterfølgende arbejde fremkom som en række ledende artikler i »Neue Rheinische Zeitung«¹⁾ fra og med 4. april 1849. Til grund for det ligger de foredrag, som Marx i 1847 havde holdt i den tyske arbejderforening i Bruxelles. I trykt form blev det aldrig andet end et brudstykke; det »Fortsættelse følger«, der stod nedenunder i nr. 269, blev aldrig til noget som følge af de begivenheder der dengang fulgte slag i slag: russernes indmarch i Ungarn og opstandene i Dresden, Iserlohn, Elberfeld, Pfalz og Baden, som førte til, at selve bladet blev forbudt (19. maj 1849). Manuskriptet til denne fortsættelse fandtes ikke mellem Marx' efterladte skrifter.

»Lønarbejde og kapital« er udkommet i flere oplag som særtryk i pjeceform, sidste gang 1884, Hottingen-Zürich, »Schweizerische Genossenschaftsbuchdruckerei«. De hidtidige optryk indeholdt originalens nøjagtige ordlyd. Nærværende nye optryk skal imidlertid udvides som propagandaskrift i ikke mindre end 10.000 eksemplarer, og da melder spørgsmålet sig, om Marx selv under disse forandrede omstændigheder ville godkende en uforandret gengivelse af ordlyden.

I fyrrerne havde Marx endnu ikke ført sin kritik af den politiske økonomi til ende. Dette skete først henimod slutningen af halvtredserne. De af hans skrifter, der er udkommet før første hæfte af værket. »Til kritikken af den politiske økonomi« (1859), afviger derfor på enkelte punkter fra dem, der er forfattet efter 1859; de indeholder udtryk og hele sætninger, som betragtet ud fra de senere skrifers stand-

¹⁾ »Neue Rheinische Zeitung« udkom fra 1. juni 1848 til 19. maj 1849 i Köln. Marx var bladets chefredaktør. – *Red.*

punkt forekommer skæve, ja endog urigtige. Nu siger det sig selv, at i almindelige udgaver, der er bestemt for det samlede publikum, har også dette tidligere standpunkt, som jo hører med til forfatterens åndelige udvikling, sin plads, og at forfatter såvel som publikum har en ubestridelig ret til få disse ældre skrifter aftrykt uforandrede. Og det ville ikke i drømme være faldet mig ind at ændre et ord i dem.

Anderledes forholder det sig, når den nye udgave så godt som udelukkende er bestemt til propaganda blandt arbejdere. Her ville Marx ubetinget have bragt den gamle fremstilling fra 1849 i samklang med sit nye standpunkt. Og jeg er sikker på at handle i hans ånd, når jeg i *denne udgave* foretager de få ændringer og tilføjelser, som kræves for på alle væsentlige punkter at nå dette mål. Jeg siger altså forud til læseren: dette er pjecen, ikke således som Marx har nedskrevet den i 1849, men tilnærmelsesvis således, som han ville have skrevet den i 1891. Den virkelige tekst er desuden udbredt i så mange eksemplarer, at dette må være tilstrækkeligt, indtil jeg i en senere samlet udgave kan genoptrykke den uforandret.

Mine ændringer drejer sig alle om et bestemt punkt. Ifølge originalen sælger arbejderen for arbejdslønnen sit *arbejde* til kapitalisten; efter den nuværende tekst sælger han sin *arbejdskraft*. Og for denne ændring skylder jeg en forklaring. En forklaring til arbejderne, for at de kan se, at der her ikke bare er tale om ordkløveri, men at det tværtimod drejer sig om et af de vigtigste punkter i hele den politiske økonomi. En forklaring til bourgeoisiet, så det kan overbevise sig om, hvor vældigt overlegne de udannede arbejdere, som man med lethed kan forklare de vanskeligste økonomiske udredninger, er i forhold til vore storsnudede »dannede mennesker«, for hvem sådanne indviklede spørgsmål hele livet igennem er og bliver uløselige.

Den klassiske politiske økonomi²⁾ overtog fra den industrielle praksis fabrikantens gængse forestilling om, at han køber og betaler sine arbejderes *arbejde*. Til fabrikantens forretningsbrug, bogføring og

²⁾ I første bind af »Kapitalen« skriver Marx (1. kap.): ». . . forstår jeg ved klassisk politisk økonomi al økonomi efter W. Petty, der har studeret de borgerlige produktionsforholds indre sammenhæng i modsætning til vulgærøkonomien«. De betydeligste repræsentanter for den klassiske politiske økonomi i England var A. Smith (1723-90) og D. Ricardo (1772-1823). – *Red.*

priskalkulation havde denne forestilling slået ganske godt til. Når den naivt overførtes til den politiske økonomi, afstedkom den her højst besynderlige vildfarelser.

Økonomien forefinder den kendsgerning, at priserne i alle varer, derunder også prisen på den vare, som den benævner »arbejde«, stadig skifter; at de stiger og falder som følge af mangfoldigt omstændigheder, der ofte ikke har nogen som helst sammenhæng med fremstillingen af selve varen, så at priserne i reglen synes bestemt af en ren og skær tilfældighed. Så snart nu økonomien optrådte som videnskab³, var det en af dens første opgaver at søge den lov, som skjulte sig bag denne tilfældighed, der tilsyneladende beherskede varepriserne, den lov, som i virkeligheden beherskede denne tilfældighed. Indenfor de stadig svingende, snart stigende, snart faldende varepriser søgte den efter et fast, centralt punkt, om hvilket disse svingninger finder sted. Med andre ord: den gik ud fra *varepriserne* for som regulerende lov at søge *vareværdien*, ud fra hvilken alle prissvingninger kan forklares, og til hvilken de alle i sidste instans skulle føre tilbage.

Den klassiske økonomi fandt nu, at en vares værdi bestemmes af det arbejde, der er nedlagt i den, som dens produktion har krævet. Med denne forklaring slog den sig til tåls. Også vi kan foreløbig blive stående her. Kun for at forebygge misforståelser vil jeg erindre om, at denne forklaring i vore dage er fuldstændig utilstrækkelig. Marx er den første, der grundigt har undersøgt arbejdets værdiskabende egenskab og derved fundet ud af, at ikke ethvert arbejde, der tilsyneladende eller i virkeligheden er nødvendigt til produktionen af en vare, under alle omstændigheder tilfører denne vare en værdistørrelse, der svarer til den forbrugte arbejdsmængde. Når vi altså i dag med økonomer som Ricardo kort og godt siger, at en vares værdi bestemmes ved det til dens produktion nødvendige arbejde, så underforstår vi stadig det forbehold, Marx tog. Dette er her tilstrækkeligt; den videre udformning findes hos Marx i »Til kritikken af den politiske økonomi«, 1859, og i første bind af »Kapitalen«.

³) »Skønt den politiske økonomi er opstået i geniale hoveder henimod slutningen af det 17. århundrede, er den politiske økonomi i snævrere forstand, i den positive udformning, fysiokraterne og Adam Smith gav den, væsentlig et barn af det 18. århundrede«. (F. Engels i »Anti-Dühring«). – *Red.*

Så snart økonomerne nu på varen »arbejde« anvendte denne værdi-bestemmelse ud fra arbejdet, kom de fra den ene modsigelse til den anden. Hvorledes bestemmes »arbejdet«s værdi? Ved det nødvendige arbejde, som er anbragt i det. Hvor meget arbejde går der til en arbejders arbejde på en dag, en uge, en måned eller et år? Der går en dags, en uges, en måneds eller et års arbejde. Når arbejdet er alle værdiers målestok, kan vi jo netop kun udtrykke »arbejdets værdi« i arbejde. Men vi ved absolut intet om værdien af en times arbejde, når vi kun ved, at den er lig med en times arbejde. På den måde er vi altså ikke en hårsbred nærmere ved målet; vi bevæger os stadigvæk i ring.

Den klassiske økonomi prøvede derfor på en anden måde; den sagde: en vares værdi er lig med dens produktionsomkostninger. Men hvad er arbejdets produktionsomkostninger? For at besvare dette spørgsmål må økonomerne øve lidt vold mod logikken. I stedet for selve arbejdets produktionsomkostninger, som desværre ikke lader sig udfinde, undersøger de nu, hvad *arbejderens* produktionsomkostninger er. Og disse lader sig udfinde. De veksler efter tid og omstændigheder, men for en given samfundstilstand, en given lokalitet, en given produktionsgren er de ligeledes givne i det mindste inden for temmelig snævre grænser. Vi lever i dog under den kapitalistiske produktions herredømme, hvor en stor, stadig voksende, befolkningsklasse kun kan leve, når den for arbejdsløn arbejder for dem, der ejer produktionsmidlerne: redskaber, maskiner, råstoffer og livsfornødenheder. På grundlag af denne produktionsmåde består arbejderens produktionsomkostninger i den sum af livsfornødenheder – eller deres pris i penge – som gennemsnitlig er nødvendige for at gøre ham arbejdsduelig, for at vedligeholde hans arbejdsduelighed og, når han på grund af alder, sygdom eller død holder op med at arbejde, at erstatte ham med en ny arbejder, altså for at forøge arbejderklassens tal i det nødvendige omfang. Lad os antage, at pengeprisen på disse livsfornødenheder i gennemsnit er tre mark om dagen.

Vor arbejder får altså af den kapitalist, der beskæftiger ham, 3 mark om dagen. For denne løn lader kapitalisten ham arbejde, lad os sige 12 timer daglig. Denne kapitalist kalkulerer omtrent således:

Lad os antage, at vor arbejder – en maskinsmed – skal lave en del af en maskine, som han gør færdig på 1 dag. Råstoffet – jern og

messing i den nødvendige forarbejdede form – koster 20 mark. Dampmaskinens forbrug af kul, sliddet på denne dampmaskine, drejbænken og det øvrige værktøj, hvormed vor arbejder arbejder, repræsenterer beregnet for 1 dag og for hans del en værdi af 1 mark. Arbejdslønnen for 1 dag er efter vor antagelse 3 mark. Dette giver tilsammen 24 mark for maskindelen. Men kapitalisten regner ud, at han af sine kunder skal have en gennemsnitspris af 27 mark, altså 3 mark mere end sine udlagte omkostninger.

Hvorfra kommer nu disse 3 mark, som kapitalisten stikker i lommen? Efter den klassiske økonomis påstand sælges varerne gennemsnitlig for det, de er værd, dvs. til priser, som svarer til de i disse varer indeholdte nødvendige arbejds mængder. Gennemsnitsprisen for vor maskindel – 27 mark – skulle altså være lig med dens værdi, lig med det arbejde, der er anbragt i den. Men af disse 27 mark var de 21 mark værdier, der allerede var til stede, inden maskinsmeden begyndte at arbejde. 20 mark var anbragt i råstoffet, 1 mark i de kul, som brændte op under arbejdet, eller i maskiner og redskaber, som blev bragt og derved forringet i deres ydeevne med dette beløb. Tilbage blev altså 6 mark, som er tilført råstoffets værdi. Men disse 6 mark kan efter vore økonomers egen antagelse kun stamme fra det arbejde, som arbejderen bor tilført råstoffet. Hans 12 timers arbejdstid har altså skabt en ny værdi på 6 mark. Værdien af hans tolv timers arbejdstid er altså lig 6 mark. Og således skulle vi altså endelig have opdaget, hvad »arbejdets værdi« er.

»Holdt!« råber vor maskinsmed. »6 mark? Men jeg har kun fået 3 mark! Min kapitalist sværger ved alt, hvad helligt er, at værdien af mit 12 timers arbejde kun er 3 mark, og når jeg forlanger 6, så ler han ad mig. Hvordan kan det passe sammen?«

Når vi før med vor arbejds værdi kørte i en kreds uden at kunne komme ud, så er vi nu først rigtig kørt fast i en uløselig modsigelse. Vi søgte arbejdets værdi og fandt mere, end vi kan bruge. For arbejderen er værdien af hans 12 timers arbejde 3 mark, for kapitalisten 6 mark, hvoraf han udbetaler arbejderen 3 som løn og selv stikker 3 i lommen. Arbejdet skulle altså ikke have én, men to værdier, og tilmed meget forskellige!

Modsigelsen bliver endnu mere fornuftstridig, så snart vi reducerer

de i penge udtrykte værdier til arbejdstid. Med de 12 timers arbejde bliver der skabt en ny værdi på 6 mark. Altså i seks timer 3 mark – den sum, som arbejderen får for 12 timers arbejde. For 12 timers arbejde får arbejderen som tilsvarende modværdi produktet af 6 timers arbejde. Enten har arbejdet altså to værdier, hvoraf den ene er dobbelt så stor som den anden, eller også er 12 lig 6! I begge tilfælde bliver resultat ganske fornuftstridigt.

Vi kan vende og dreje os, så meget vi vil, vi kommer dog aldrig ud over denne modsigelse, så længe vi taler om køb af salg af arbejde og om arbejdets værdi. Og sådan gik det også økonomerne. Den klassiske økonomis sidste udløber, Ricardos skole, gik for størstedelen til grunde på uløseligheden af denne modsigelse. Den klassiske økonomi var kørt fast i en blindgade. Den mand, der fandt vejen ud af denne blindgade, var Karl Marx.

Hvad økonomerne havde anset for »arbejdet«s produktionsomkostninger, var ikke arbejdets, men selve den levende arbejders produktionsomkostninger. Og det, denne arbejder solgte til kapitalisten, var ikke sit arbejde. »Så snart hans arbejde virkelig begynder«, sagde Marx, »er det allerede ophørt med at tilhøre ham og kan altså ikke mere sælges af ham«. Han kunne altså højst sælge sit *fremtidige* arbejde, dvs. overtage forpligtelsen til at udføre en bestemt arbejdsydelse i en bestemt tid. Men derved sælger han ikke arbejde (som jo først måtte være udført), men han stiller sin arbejdskraft, til rådighed for kapitalisten, enten på bestemt tid (ved dagløn) eller til en bestemt arbejdsydelse (ved akkordløn): han udlejer eller sælger sin *arbejdskraft*. Men denne arbejdskraft er vokset sammen med hans person og uadskillelig fra denne. Dens produktionsomkostninger falder derfor sammen med hans produktionsomkostninger; hvad økonomerne kaldte arbejdets produktionsomkostninger, er netop arbejderens og dermed også arbejdskraftens. Og således kan vi også fra arbejdskraftens produktionsomkostninger komme tilbage til arbejdskraftens *værdi* og bestemme den mængde af samfundsmæssigt nødvendigt arbejde, der kræves til fremstilling af en arbejdskraft af en bestemt kvalitet, sådan som Marx har gjort det i afsnittet om køb og salg af arbejdskraft (»Kapitalen«, 1. bind, 4. kapital, 3. afdeling).

Hvad sker der nu, efter at arbejderen har solgt kapitalisten sin ar-

bejdskraft, dvs. stillet den til rådighed mod en forud aftalt løn – dagløn eller akkordløn? Kapitalisten fører arbejderen ind i sit værksted eller sin fabrik, hvor der allerede forefindes alle de til arbejdet nødvendige genstande, råstoffer, hjælpestoffer (kul, farvestoffer osv.), værktøj og maskiner. Her begynder arbejderen at slide i det. Hans dagløn forudsættes, som ovenfor nævnt, at være 3 mark – det spiller i denne sammenhæng ingen rolle, om han tjener dem som dagløn eller akkordløn. Vi antager også her på ny, at arbejderen på 12 timer har tilført de anvendte råstoffer en ny værdi på 6 mark ved sit arbejde, og kapitalisten realiserer denne nye værdi ved at sælge det færdige stykke arbejde. Deraf betaler han arbejderen hans 3 mark, men de andre 3 mark beholder han selv. Når nu arbejderen på 12 timer skaber en værdi af 6 mark, må han i 6 timer skabe en værdi af 3 mark. Han har altså allerede godtgjort kapitalisten modværdien af de 3 mark, han har modtaget i arbejds løn, efter at han har arbejdet for ham i 6 timer. Efter 6 timers arbejde er de kvit, den ene skylder ikke den anden en rød øre.

»Holdt!« råber nu kapitalisten. »Jeg har lejet arbejderen for en hel dag, for 12 timer. Men 6 timer er kun en halv dag. Klem bare på igen, indtil de andre 6 timer også er omme – først da er vi kvit!« Og arbejderen må så virkelig rette sig efter sin »frivilligt« indgåede kontrakt, ifølge hvilken han har forpligtet sig til at arbejde 12 hele timer for et arbejdsprodukt, som koster 6 arbejdstimer.

Ved akkordløn forholder det sig præcis på samme måde. Lad os antage, at vor arbejder på 12 timer laver 12 stykker varer. Deraf koster hvert stykke i råstof og slid 2 mark og sælges for 2½ mark. Så vil kapitalisten, under samme forudsætninger som tidligere, give arbejderen 25 pfg. pr. stk.; det bliver for 12 stk. 3 mark, som arbejderen bruger 12 timer til at tjene. Kapitalisten får for disse 12 stykker 30 mark; derfra går for råstof og slid 24 mark, tilovers bliver 6 mark, hvoraf han udbetaler 3 mark i arbejds løn og stikker 3 mark i lommen. Ganske ligesom ovenfor. Også her arbejder arbejderen 6 timer, for sig selv, dvs. som erstatning for sin løn (i hver af de 12 timer ½ time), og 6 timer for kapitalisten.

Den vanskelighed, de bedste økonomer strandede på, så længe de gik ud fra »arbejdet«s værdi, forsvinder, så snart vi i stedet går ud fra

»arbejdskraften«s værdi. Arbejdskraften er en vare i vort nuværende kapitalistiske samfund, en vare som enhver anden, men dog en ganske særlig vare. Den har nemlig den ejendommelige egenskab at være en værdiskabende kraft, en kilde til værdi, en kilde, der ved egnet behandling er kilde til mere værdi, end den selv besidder. På produktionsens nuværende stadium producerer den menneskelige arbejdskraft på en dag ikke blot en større værdi, end den selv besidder og koster; med hver ny videnskabelig opdagelse, med hver ny teknisk opfindelse forhøjes dens daglige produktionsoverskud over dens daglige omkostninger, og derved forkortes altså den del af arbejdsdagen, hvor arbejderen frembringer erstatningen for sin dagløn, og på den anden side forlænges altså den del af arbejdsdagen, hvor han må *forære* kapitalisten sit arbejde uden at blive betalt for det.

Og således er hele vort nuværende samfunds produktionsmæssige tilstand; det er udelukkende den arbejdende klasse, som producerer alle værdier. Thi værdi er kun et andet udtryk for arbejde, det udtryk, hvormed man i vort nuværende kapitalistiske samfund betegner den mængde samfundsmæssigt nødvendigt arbejde, som er nedlagt i en bestemt vare. Disse værdier, som arbejderne producerer, tilhører imidlertid ikke arbejderne. De tilhører dem, der ejer råstofferne, maskinerne, redskaberne og de midler, som tillader disse ejere at købe arbejderklassens arbejdskraft. Af hele den produktmasse, arbejderklassen har skabt, får den altså kun en del tilbage til sig selv. Og som vi lige har set, bliver den anden del, som kapitalistklassen beholder for sig selv og højst må dele med den jordejende klasse, større med hver ny opfindelse og opdagelse, mens den del, der tilfalder arbejderklassen (beregnet efter arbejdernes antal), kun stiger ganske langsomt og ubetydeligt, eller slet ikke stiger, og under visse omstændigheder endog kan falde.

Men disse opfindelser og opdagelser, der stadig hastigere fortrænger hinanden, denne produktivitet, der er ejendommelig for det menneskelige arbejde, og som dag for dag vokser i hidtil uhørt grad, skaber til sidst en konflikt, i hvilken det nuværende kapitalistiske system må gå til grunde. På den ene side findes umådelige rigdomme og en overflod af produkter, som aftagerne ikke kan overkomme. På den anden side er samfundets store masse blevet proletariseret, forvandlet til

lønarbejdere og netop derved forhindret i at tilegne sig denne overflod af produkter. Samfundets spaltning i en lille, umådelig rig klasse og en stor, besiddelsesløs lønarbejderklasse bevirker, at dette samfund kvæles i sin egen overflod, mens det store flertal af dets medlemmer ikke engang – eller knap nok – er beskyttet mod den yderste nød. Denne tilstand bliver for hver dag mere fornuftstridig og – unødvendig. Den *må* ryddes af vejen, og den *kan* ryddes af vejen. En ny samfundsordning er mulig, hvor de nuværende klasseforskelle er forsvundet, og hvor der – måske efter en kort, noget knaphedspræget, men i hvert fald moralsk meget nyttig overgangstid – ved gennemførelse af lige arbejdspligt og ved planmæssig udnyttelse og udvikling af de uhyre produktivkræfter, der allerede er til rådighed for alle samfundsmedlemmerne, også findes midler til at leve for, til at nyde livet, til at uddanne sig og til at udnytte alle legemlige og åndelige evner – og alt dette på harmonisk måde og i stigende omfang. Og at arbejderne er mere og mere besluttede på at tilkæmpe sig denne nye samfundsordning, det vil der på begge sider af Oceanet blive aflagt vidnesbyrd om i morgen, den første maj, og på søndag, den tredje maj⁴).

London, den 30. april 1891.
Friedrich Engels.

⁴) De engelske fagforeninger fejrede proletariatets internationale festdag søndagen efter 1. maj, dvs. i året 1891 den 3. maj. – *Red.*

Lønarbejde og kapital

I

Fra forskellige sider har man bebrejdet os, at vi ikke har fremstillet de *økonomiske forhold*, som udgør det materielle grundlag for de nuværende klasse- og nationalkampe. Vi har konsekvent kun berørt disse forhold, hvor de umiddelbart meldte sig i politiske stridigheder.

Det gjaldt fremfor alt om at følge klassekampen i de aktuelle begivenheder og udfra det forhåndenværende historiske stof, der øges dag for dag, empirisk at påvise, at samtidig med at arbejderklassen, der havde været den drivende kraft i februar og marts¹⁾, blev underkuet, blev dens modstandere besejret – i Frankrig bourgeoisrepublikanerne, på hele det europæiske kontinent borger- og bondeklasserne, som bekæmpede den feudale enevælde; at sejr for den »honnerte republik« i Frankrig samtidig betød fald for de nationer, som havde besvaret Februarrevolutionen med heroiske uafhængighedskrige; at endelig Europa ved sejren over de revolutionære arbejdere faldt tilbage til sit gamle dobbeltslaveri, det *engelsk-russiske* slaveri. Junikampen i Paris, Wiens fald, Berlins tragikomiske november 1848, Polens, Italiens og Ungarns fortvivlede anstrengelser, Irlands udsultning – det var de hovedmomenter, i hvilke den europæiske klassekamp mellem bourgeois og arbejderklasse tilspidsede sig, og udfra hvilke vi påviste, at enhver revolutionær rejsning må mislykkes – lad dens mål synes nok så fjernt fra klassekampen – indtil den revolutionære arbejderklasse sejrer, at enhver social reform er en utopi, indtil den proletariske revolution og den feudalistiske kontrarevolution prøver kræfter i en *verdenskrig*. I vor fremstilling – ligesom i virkeligheden – var *Belgien* og *Schweiz* tragikomiske, karikaturagtige genrebilleder i det store historiske tableau, den ene mønstret på den borgerlige monarkiske stat, den anden mønstret på den borgerlige republik, begge to stater, der

¹⁾ Der sigtes til revolutionen den 23. og 24. februar i Paris, den 13. marts i Wien og den 18. marts i Berlin. – *Red.*

indbilder sig at være lige så uafhængige af klassekampen som af den europæiske revolution.

Nu da vore læsere har set klassekampen udvikle sig i 1848 og antage kolossale politiske former, er det på tide at gå nærmere ind på selve de økonomiske forhold, der er grundlaget såvel for bourgeoisie's eksistens og klasseherredømme som for arbejdernes slaveri.

Vi vil i tre store afsnit fremstille: 1. *lønarbejdets forhold til kapitalen*, arbejderens slaveri, kapitalistens herredømme, 2. *middelstandens og den såkaldte bondestands uundgåelige undergang under det nuværende system*, 3. *hvorledes de forskellige europæiske nationers bourgeoisiklasser kommercielt undertrykkes og udbyttes af verdensmarkedets despot – England*.

Vi vil forsøge at gøre fremstillingen ganske jævn og populær og ikke forudsætte selv de mest elementære begreber om den politiske økonomi. Vi ønsker, at arbejderne skal kunne forstå os. Og desuden hersker der i Tyskland den mærkværdigste uvidenhed og begrebsforvirring med hensyn til de simpleste økonomiske forhold, fra de patenterede forsvarere af de bestående tilstande ned til de *socialistiske mirakelmagere* og de *miskendte politiske genier*, som det splittede Tyskland er endnu rigere på end på landsfaderlige fyrster.

Det første spørgsmål bliver: *Hvad er arbejdsløn? – Hvorledes bestemmes den?*

Hvis man spurgte arbejdere: »Hvor stor er jeres arbejdsløn?«, så ville een svare: »Jeg får af min arbejdsgiver 1 mark pr. arbejdsdag«, og en anden: »Jeg får 2 mark« osv. Alt efter som de tilhører den ene eller den anden arbejdsgren, ville de angive forskellige pengesummer, som de af deres arbejdsgiver får for en bestemt arbejdstid eller for at fremstille et bestemt stykke arbejde, f.eks. for at væve en alen lærred eller for at sætte et trykark. Trods forskellen mellem deres angivelser vil de alle stemme overens på eet punkt: arbejdslønnen er den sum penge, som den kapitalist, de netop arbejder for, betaler for en bestemt arbejdstid eller for en bestemt arbejdsydelse.

Kapitalisten *køber* altså tilsyneladende deres arbejde for penge. For penge *sælger* de deres arbejde til ham. Men det er kun tilsyneladende. Hvad de i virkeligheden sælger til kapitalisten for penge, er deres *arbejdskraft*. Denne arbejdskraft køber kapitalisten for en dag, en uge,

en måned osv. Og efter at han har købt den, bruger han den ved at lade arbejderne arbejde i den fastsatte tid. For den samme pengesum, arbejdsgiveren har købt deres arbejdskraft for, f.eks. 2 mark, kunne han have købt to pund sukker eller en hvilken som helst anden vare til et bestemt beløb. De 2 mark, for hvilke han køber to pund sukker, er *prisen* for 2 pund sukker. De 2 mark, for hvilke han køber brugen af arbejdskraften i 12 timer, er prisen for de 12 timers arbejde. Arbejdskraften er altså en vare, hverken mere eller mindre end sukker er det. Den første måler man med et ur, den anden med en vægt.

Arbejderne ombytter deres vare, arbejdskraften, med kapitalistens vare, pengene, og denne ombytning sker i et ganske bestemt forhold. Så og så mange penge for så og så lang tids brug af arbejdskraften. For tolv timers vævning 2 mark. Og de 2 mark, repræsenterer de ikke alle andre varer, som jeg kan købe for 2 mark? Arbejderen har altså faktisk ombyttet sin vare, arbejdskraften, med andre varer af enhver art og i et bestemt forhold. Idet arbejdsgiveren udbetaler ham 2 mark, har han givet ham et bestemt kvantum kød, en bestemt mængde klæder, brænde, lys osv. i bytte for hans arbejdsdag. De 2 mark udtrykker altså det forhold, hvori arbejdskraften bliver byttet med andre varer, *bytteværdien* af hans arbejdskraft. En vares bytteværdi, målt i penge, er netop dens pris. *Arbejds løn* er altså kun et særligt navn for arbejdskraftens pris, som man i almindelighed kalder *arbejdets pris*, for prisen på denne ejendommelige vare, der kun eksisterer i menneskeligt kød og blod.

Lad os tage en eller anden arbejder, f.eks. en væver. Arbejdsgiveren leverer ham vævestol og garn. Væveren sætter sig til arbejdet, og garnet bliver til lærred. Arbejdsgiveren bemægtiger sig lærredet og sælger det, f.eks. for 20 mark. Er nu væverens arbejds løn en *andel* i lærredet, i de 20 mark, produktet af hans arbejde? Aldeles ikke. Længe før lærredet er solgt, måske længe før det er vævet færdigt, har væveren fået sin arbejds løn. Kapitalisten betaler altså ikke denne løn med de penge, som han vil få for lærredet, men med penge, han havde i forvejen. Lige så lidt som vævestol og garn er væverens produkter, men leveret ham af arbejdsgiveren, lige så lidt er de varer det, som han får i bytte for sin egen vare, arbejdskraften. Det er muligt, at arbejdsgiveren slet ikke finder nogen køber til sit lærred; det er muligt, at han ikke en-

gang kan få så meget for det, som han har givet arbejderen, og det er muligt, at han sælger det meget fordelagtigt i forhold til væverløn-
nen. Alt det vedrører slet ikke væveren. Kapitalisten køber væverens
arbejdskraft med en del af sin forhåndenværende formue, sin kapital,
på akkurat samme måde som han har købt råstoffet – garnet – og
arbejdsinstrumentet – vævestolen – med en anden del af sin formue.
Efter at han har gjort disse indkøb, og dertil hører købet af den til
lærredsproduktionen nødvendige arbejdskraft, producerer han ude-
lukkende *med råstoffer og arbejdsredskaber, der tilhører ham*. Til de sidste
hører nu netop også vor gode væver, der lige så lidt har andel i pro-
duktet eller produktets pris, som vævestolen har det.

*Arbejdslønnen er altså ikke en andel, som arbejderen har i den vare,
han har produceret. Arbejdslønnen er den del af de allerede forhåndenvæ-
rende varer, for hvilken kapitalisten tilkøber sig en bestemt sum produktiv
arbejdskraft.*

Arbejdskraften er altså en vare, som dens ejer, lønarbejderen, sæl-
ger til kapitalen. Hvorfor sælger han den? For at leve.

Arbejdskraftens udtryksform, arbejdet, er imidlertid arbejderens
egen livsvirksomhed, hans egen livsytring, og denne *livsvirksomhed*
sælger han til tredjemand for at sikre sig de fornødne *eksistensmidler*.
Hans livsvirksomhed er altså for ham kun et middel til at eksistere;
han arbejder for at leve. Han regner ikke selv arbejdet med til sit liv,
det betyder tværtimod, at han ofrer en del af sit liv; det er en vare, som
han har borthandlet til tredjemand. Produktet af hans virksomhed
er derfor ikke formålet med hans virksomhed. Det, han producerer til
sig selv, er ikke den silke, han væver, ikke det guld, som han bringer
op af bjergskakten, ikke det palads, han bygger. Hvad han producerer
til sig selv er *arbejdslønnen*; silke, guld og palads opløser sig for ham i
et bestemt kvantum livsfornødenheder, måske en bomuldsjakke, kob-
bermønter og en kælderlejlighed. Og denne arbejder, som i 12 timer
væver, spinder, borer, drejer, bygger, skovler, slår skærver, bærer sten
osv. – anser han nu disse tolv timers væven, spinderi, boren, drejen,
byggen, skovlen og skærveslagning som sin livsytring, som liv? Nej,
tværtimod. Hans liv begynder dér, hvor denne virksomhed holder op,
ved bordet, på værtshusbænken, i sengen. De 12 timers arbejde har
derimod ikke nogen betydning for ham som væven, spinderi, boren

osv., men kun som *erhverv*, der bringer ham til bordet, på værtshusbænken og i sengen. Hvis silkeormen spandt for at friste livet som larve, så var den fuldkommen lønarbejder. Arbejdskraften har ikke altid været en *vare*. Arbejdet har ikke altid været lønarbejde, dvs. *frit arbejde*. Slaven solgte ikke sin arbejdskraft til slaveejer, lige så lidt som koen sælger sin ydelse til bonden. Slaven med sin arbejdskraft er en gang for alle solgt til sin ejer. Han er en vare, som kan gå fra den ene ejers hånd til den andens. Han er *selv* en vare, men arbejdskraften er ikke *hans* vare. Den *livegne* sælger kun en del af sin arbejdskraft. Det er ikke ham, der får løn af jordens ejer; jordens ejer får tværtimod en tribut* af ham.

Den livegne hører med til jorden og afkaster frugter til jordens ejer. Den *fri arbejder* sælger derimod sig selv, og han gør det stykkevis. Han bortauktionerer 8, 10, 12, 15 timer af sit liv, den ene dag som den anden, til den højstbydende, til ejerne af råstofferne, arbejdsredskaberne og eksistensmidlerne, dvs. til kapitalisten. Arbejderen tilhører hverken en ejer eller selve jorden; men 8, 10, 12, 15 timer af hans daglige liv tilhører den, der køber dem. Arbejderen forlader, så ofte han vil, den kapitalist, som han bortfæster sig til, og kapitalisten afskediger ham, så ofte han finder for godt, så snart han ikke mere drager nytte af ham eller ikke den beregnede nytte. Men arbejderen, for hvem salget af arbejdskraften er den eneste erhvervskilde, kan ikke forlade *hele klassen af købere*, dvs. *kapitalistklassen*, uden at give afkald på sin eksistens. Han tilhører ikke den ene eller den anden kapitalist, men *kapitalistklassen*; og det er hans egen sag at få sig selv afsat, dvs. at finde en køber i denne kapitalistklasse.

Førend vi går nærmere ind på forholdet mellem kapital og lønarbejde, vil vi kort fremstille de almindeligste forhold, som kommer i betragtning ved fastsættelsen af arbejdslønnen.

Arbejdslønnen er, som vi har set, *prisen* for en bestemt vare, arbejdskraften. Arbejdslønnen bestemmes altså af de samme love, som bestemmer prisen for enhver anden vare. Spørgsmålet bliver altså: *hvordan bestemmes en vares pris?*

* tribut betyder afgift, tiende, betaling – PH.

II

Hvad bestemmer en vares *pris*?

Det gør konkurrencen mellem købere og sælgere, forholdet mellem efterspørgsel og tilførsel, mellem udbud og behov. Konkurrencen, som bestemmer en vares pris, er *tresidig*.

Den samme vare bliver udbudt af forskellige sælgere. Den, der sælger af samme kvalitet som de andre, men billigere, er sikker på at slå de andre sælgere af marken og sikre sig den største afsætning. Sælgerne strides altså indbyrdes om afsætning, om markedet. Enhver af dem vil sælge, sælge så meget som muligt, og hvor det er muligt, sælge alene med udelukkelse af de øvrige sælgere. Derfor sælger den ene billigere end den anden. Der finder altså en *konkurrence* sted *mellem sælgerne*, der *trykker prisen ned* på de varer, som de udbyder.

Men der finder også *konkurrence* sted *mellem køberne*, og den får på sin side prisen på de udbudte varer til at *stige*.

Der finder endelig en *konkurrence* sted *mellem køberne og sælgerne*; de første vil købe så billigt som muligt, de andre sælge så dyrt som muligt. Resultatet af denne konkurrence mellem købere og sælgere afhænger af, hvordan det forholder sig med de to andre sider af konkurrencen, dvs. om konkurrencen er stærkest inden for købernes hær eller indenfor sælgerens hær. Industrien fører to hærmasser i marken mod hinanden, hvoraf hver især atter leverer et slag indenfor sine egne rækker mellem sine egne tropper. Den hærmasse sejrer over modstanderen, som har det mindste slagsmål mellem sine egne tropper indbyrdes.

Lad os antage, at der er 100 baller bomuld på markedet og samtidig købere til 1000. I dette tilfælde er efterspørgselen altså 10 gange så stor som tilførselen. Følgelig bliver konkurrencen mellem køberne meget stærk, idet hver af dem vil tilrive sig een – eller, hvis de kunne komme til det, helst alle 100 baller. Dette eksempel er ikke noget vilkårligt påfund. Vi har i handelshistorien oplevet misvækstperioder for bomulden, hvor nogle kapitalister i forening søgte at tilkøbe sig ikke 100 baller, men hele jordens bomuldsforråd. I det anførte tilfælde vil altså den ene køber søge at slå den anden af marken ved at tilbyde en forholdsvis højere pris for bomuldsballerne. Bomulds-sælgerne, der ser den fjendtlige hærs tropper i den heftigste kamp med hinanden og føler sig sikre på salget af samtlige 100 baller, skal nok vogte sig for at

ryge i totterne på hinanden for at få bomuldspriserne trykket ned på et tidspunkt, hvor deres modstandere kappes om at få dem skruet i vejret. Der er altså pludselig indtrådt fred i sælgerhæren. De står som *een* mand overfor køberne, lægger filosofisk armene over kors, og deres krav vil ikke finde nogen grænse, hvis ikke selv de mest nærgående købelystnes tilbud også havde deres meget bestemte grænse.

Er altså tilførselen af en vare svagere end efterspørgselen efter denne vare, så finder der kun ringe eller slet ingen konkurrence sted mellem sælgerne. I samme forhold som denne konkurrence aftager, vokser konkurrencen mellem køberne. Resultatet bliver en mere eller mindre betydelig stigning af varepriserne.

Det er velkendt, at det omvendte tilfælde med det omvendte resultat indtræder hyppigere. Et betydeligt overskud af tilførselen i forhold til efterspørgselen: fortvivlet konkurrence mellem sælgerne; mangel på købere: udsalg af varer til spotpriser.

Men hvad betyder stigning og fald af priserne, hvad betyder høj pris, lav pris? Et sandskorn er højt, når det betragtes i mikroskop, og et tårn er lavt sammenlignet med et bjerg. Og når prisen bestemmes af forholdet mellem efterspørgsel og tilførsel, hvad bestemmes så forholdet mellem efterspørgsel og tilførsel af?

Lad os se på den første den bedste borger. Han vil ikke betænke sig et øjeblik, men som en anden Alexander den Store sønderhugge denne metafysiske knude med den lille tabel. Hvis fremstillingen af den vare, som jeg sælger, har kostet mig 100 mark, vil han sige, og jeg får 110 mark ved at sælge denne vare, i løbet af et år forstår sig – så er det en borgerlig, en honnet, en pæn fortjeneste. Men får jeg 120, 130 mark, så er det en høj fortjeneste; og fik jeg hele 200 mark, så ville det være en overordentlig, en enorm fortjeneste. Hvad står altså for borge- ren som *målestok* for fortjenesten? Hans vares *produktionsomkostninger*. Får han i bytte for sin vare en sum af andre varer, hvis fremstilling har kostet mindre, så har han tabt ved handelen. Får han i bytte mod sin vare en sum af andre varer, hvis fremstilling har kostet mere, så har han tjent. Og fortjenestens stigen eller falden beregner han efter den grad, hans vares bytteværdi ligger over eller under nul – *produktionsomkostningerne*.

Vi har nu set, hvordan det skiftende forhold mellem efterspørgsel

og tilførsel snart fremkalder prisstigning, snart prisfald, snart høje, snart lave priser. Stiger prisen på en vare i betydelig grad på grund af manglende tilførsel eller uforholdsmæssigt voksende efterspørgsel, så er nødvendigvis prisen på en hvilken som helst vare faldet i forhold dertil; thi prisen på en vare udtrykker jo kun i penge det forhold, hvori en tredje vare ville blive givet i bytte for den. Stiger f.eks. prisen på en alen silketøj fra 5 mark til 6 mark, så er prisen på sølv faldet i forhold til silketøj, og ligeledes er prisen på alle andre varer, der er blevet stående ved deres gamle priser, faldet i forhold til silketøjet. For at få den samme sum silkestof må man give en større sum i bytte. Hvad bliver følgen af, at prisen på en vare stiger? Store kapitalmængder vil blive kastet ind i den blomstrende industrigren, og denne indvandring af kapital i den foretrukne industris område vil vedblive, indtil den indbringer den sædvanlige avance eller rettere, til prisen på dens produkter på grund af overproduktion synker ned under produktionsomkostningerne.

Omvendt: falder prisen på en vare under dens produktionsomkostninger, så vil kapitalen trække sig tilbage fra produktionen af denne vare. Bortset fra det tilfælde, hvor en industrigren ikke mere er tidsvarende, altså må gå under, vil produktionen af en sådan vare, dvs. dens tilførsel, ved denne kapitalflugt aftage, indtil den svarer til efterspørgselen, altså til dens pris igen kommer på højde med dens produktionsomkostninger eller rettere, indtil tilførselen er faldet under efterspørgselen, dvs. indtil dens pris igen stiger over dens produktionsomkostninger, *thi den kurante pris på en vare ligger altid over eller under dens produktionsomkostninger.*

Vi ser, hvorledes kapitalerne bestandig vandrer ud og ind, fra den ene industris område til den andens. Den høje pris fremkalder en for stærk indvandring, og den lave pris en for stærk udvandring.

Fra et andet synspunkt kunne vi vise, hvordan ikke blot tilførselen, men også efterspørgselen bestemmes af produktionsomkostningerne. Men dette ville føre os for langt bort fra vort emne.

Vi har lige set, hvorledes tilførselens og efterspørgselens svingninger atter og atter fører prisen på en vare tilbage til produktionsomkostningerne. *Ganske vist ligger en vares virkelige pris altid over eller under produktionsomkostningerne; men stigning og fald supplerer gense-*

dig hinanden, således at varerne – inden for et bestemt tidsrum, hvor industriens ebbe og flod sammenregnes – bliver ombyttet indbyrdes i forhold, der stemmer overens med produktionsomkostningerne, dvs. således at deres pris bestemmes af produktionsomkostningerne.

Denne prisbestemmelse ved produktionsomkostningerne skal ikke forstås i økonomernes betydning. Økonomerne siger, at varenes *genemsniitspris* er lig med produktionsomkostningerne; dette skulle være *loven*. Den anarkiske bevægelse, hvor stigningen udjævnes ved faldet, faldet ved stigningen, betragter de som noget tilfældigt. Man kunne med samme ret, hvad andre økonomer også har gjort, betragte svingningerne som lov og bestemmelsen ved produktionsomkostningerne som tilfældighed. Men kun disse svingninger, der nærmere betragtet fører de frygteligste ødelæggelser med sig og ligesom jordskælv får det borgerlige samfund til at ryste i sin grundvold, kun disse svingninger bestemmer i deres forløb prisen ved hjælp af produktionsomkostningerne. Totalbevægelsen af denne uorden er dens orden. Under forløbet af dette industrielle anarki, i denne kredsbevægelse, udligner konkurrencen så at sige den ene ekstravagance ved hjælp af den anden.

Vi ser altså: en vares pris er bestemt af dens produktionsomkostninger på den måde, at de tider, hvori prisen på denne vare stiger over produktionsomkostningerne, udlignes ved de tider, hvor den synker under produktionsomkostningerne, og omvendt. Dette gælder naturligvis ikke for et enkelt givet industriprodukt, men kun for hele industrigrene. Det gælder altså heller ikke for den enkelte industridrivende, men kun for hele klassen af industridrivende.

Prisens bestemmelse på grundlag af produktionsomkostningerne er lig med prisens bestemmelse på grundlag af den arbejdstid, der er nødvendig til en vares fremstilling, thi produktionsomkostningerne består for det første af råstoffer og slid på redskaber, dvs. industriprodukter, hvis fremstilling har kostet en vis sum af arbejdsdage, og som følgelig repræsenterer en vis sum af arbejdstid, og for det andet af umiddelbart arbejde, som netop måles i tid.

Men de samme almindelige love, som regulerer vareprisen i almindelighed, regulerer naturligvis også *arbejdslønnen, prisen på arbejdet*.

Arbejdslønnen vil snart stige, snart falde, alt efter forholdet mellem efterspørgsel og tilførsel, alt efter som konkurrencen mellem

køberne af arbejdskraften, kapitalisterne, og sælgerne af arbejdskraften, arbejderne, former sig. Til vareprisernes svingninger i almindelighed svarer arbejdslønnens svingninger. *Men inden for disse svingninger vil arbejdets pris være bestemt af produktionsomkostningerne, af den arbejdstid, der er nødvendig for at frembringe denne vare, arbejdskraften.*

Hvad er nu arbejdskraftens produktionsomkostninger?

Det er de omkostninger, der kræves for at bevare arbejderen som arbejder og for at uddanne ham til arbejder.

Jo mindre uddannelsestid et arbejde derfor kræver, desto mindre er arbejderens produktionsomkostninger, og desto lavere er prisen for hans arbejde, hans arbejdsløn. I de industrigrene, hvor der næsten ikke kræves nogen læretid, og hvor arbejderens blotte legemlige eksistens er tilstrækkelig, indskrænker de produktionsomkostninger, som er nødvendige for at opretholde ham, sig næsten helt til de varer, som kræves for at holde ham i live i arbejdsdygtig stand. *Prisen på hans arbejde vil derfor være bestemt af prisen på de absolutte livsfornödenheder.*

Der kommer imidlertid endnu en omstændighed til. Fabrikanten, der beregner sine produktionsomkostninger og derefter prisen på sine produkter, tager sliddet på arbejdsredskaberne med i beregningen. Koster en maskine ham f.eks. 1000 mark, og slides denne maskine op på 10 år, så lægger han årligt 100 mark til varens pris, for efter 10 års forløb at kunne erstatte den opslidte maskine med en ny. På samme måde må omkostningerne ved arbejderbefolkningens videreførelse, de omkostninger, der sætter den i stand til at formere sig og erstatte udslidte arbejdere med nye, regnes med til produktionsomkostningerne for den direkte arbejdskraft. Sliddet på arbejderen bliver altså taget med i beregningen på samme måde som sliddet på maskinen.

Produktionsomkostningerne for den direkte arbejdskraft består altså af *omkostningerne ved arbejderens eksistens og klassens videreførelse*. Prisen for disse omkostninger udgør arbejdslønnen. Den således bestemte arbejdsløn hedder *arbejdslønnens minimum*. Dette minimum for arbejdslønnen gælder – som varenes prisbestemmelse ved produktionsomkostningerne overhovedet – ikke for det *enkelte individ*, men for *arten*. Enkelte arbejdere, millioner af arbejdere, får ikke nok til at kunne eksistere og føre slægten videre; men inden for sine svingninger udlignes *arbejdslønnen for hele arbejderklassen* til dette minimum.

Nu da vi har klarlagt os de almindeligste love, der gælder for arbejdslønnen som for prisen på enhver anden vare, kan vi gå nærmere ind på vort emne.

III

Kapitalen består af råstoffer, arbejdsredskaber og livsfornødenheder af enhver art, som anvendes for at producere nye råstoffer, nye arbejdsredskaber og nye livsfornødenheder. Alle disse bestanddele er skabt ved hjælp af arbejde, er arbejdsprodukter, *ophobet arbejde*. Ophobet arbejde, der tjener som middel til ny produktion, er kapital.

Således siger økonomerne.

Hvad er en negerslave? Et menneske af den sorte race. Den ene forklaring er lige så god som den anden.

En neger er en neger. Først under bestemte forhold bliver han slave. En bomuldsspindemaskine er en maskine til at spinde bomuld med. Kun under bestemte forhold bliver den til *kapital*. Løsrevet fra disse forhold er den lige så lidt kapital, som guld i og for sig er *penge* eller sukker *sukkerpris*.

I produktionen virker menneskene ikke blot på naturen, men også på hinanden. De producerer kun ved, at de arbejder sammen på en bestemt måde og indbyrdes udveksler deres frembringelser. For at producere indgår de i bestemte forbindelser og forhold med hinanden, og kun inden for disse samfundsmæssige forbindelser og forhold finder deres indvirken på naturen, finder produktionen sted.

Disse samfundsmæssige forhold, hvori producenterne står til hinanden, de betingelser, hvorunder de udveksler deres virksomhed og tager del i produktionshelheden, vil naturligvis være afhængig af produktionsmidlernes karakter og ændre sig med denne. Ved opfindelsen af et nyt krigsredskab, geværet, ændredes nødvendigvis hele armeens indre organisation, forvandlede de forhold, under hvilke individerne udgør en armé og kan virke som armé, og også forskellige armeers forhold til hinanden ændrede sig.

De samfundsforhold, hvorunder individerne producerer, *de samfundsmæssige produktionsforhold ændrer sig altså, forvandler sig med de materielle produktionsmidlers, med produktionskræfternes forandring og udvikling. Produktionsforholdene taget som helhed udgør det, man*

kalder *samfundsmæssige forhold, samfundet, nemlig et samfund på et bestemt historisk udviklingstrin, et samfund med ejendommelig, særpræget karakter. Det antikke samfund, det feudale samfund, det borgerlige samfund* er sådanne helheder af produktionsforhold, som hver især tillige betegner et bestemt udviklingstrin i menneskehedens historie.

Også *kapitalen* er et samfundsmæssigt produktionsforhold. *Den er et borgerligt produktionsforhold, et produktionsforhold knyttet til det borgerlige samfund. De livsfornødenheder, de arbejdsredskaber, de råstoffer, som kapitalen består af, er de ikke frembragt og ophobet under givne samfundsmæssige betingelser, under bestemte samfundsmæssige forhold? Anvendes de ikke under givne samfundsmæssige betingelser, under bestemte samfundsmæssige forhold til ny produktion? Og gør ikke netop denne bestemte samfundsmæssige karakter de produkter til kapital, der tjener til ny produktion?*

Kapitalen består ikke blot af livsfornødenheder, arbejdsredskaber og råstoffer, ikke blot af materielle produkter; den består i lige så høj grad af *bytteværdier*. Alle de produkter, den består af, er *varer*. Kapitalen er altså ikke blot en sum af materielle produkter, den er en sum af varer, af bytteværdier, *af samfundsmæssige størrelser*.

Kapitalen er og bliver den samme, hvad enten vi sætter bomuld i stedet for uld, ris i stedet for korn, dampskibe i stedet for jernbaner, blot forudsat, at bomulden, risen og dampskibene – kapitalens legeme – har samme bytteværdi, samme pris som ulden, kornet og jernbanerne, som den før var legemliggjort i. Kapitalens legeme kan stadig forvandle sig, uden at der sker den ringeste forandring med kapitalen.

Men selv om enhver kapital er en sum af varer, dvs. af bytteværdier, så er dog ikke enhver sum af varer, af bytteværdier, kapital.

Enhver sum af bytteværdier er en bytteværdi. Hver enkelt bytteværdi er en sum af bytteværdier. F.eks. er et hus, som er 1000 mark værd, en bytteværdi på 1000 mark. Et stykke papir, som er 1 pfennig værd, er en sum af bytteværdier på 100/100 pfennig. Produkter, der kan byttes med hinanden, er *varer*. Det bestemte forhold, hvori de kan byttes med hinanden, udgør deres *bytteværdi*, eller, udtrykt i penge, deres *pris*. Disse produkters masse kan ikke ændre deres bestemmelse: at være *vare*, at udgøre en *bytteværdi* eller at have en bestemt

pris. Et træ er et træ, hvad enten det er stort eller lille. Forandrer det jernets karakter af vare, af bytteværdi, hvis vi bytter det bort for andre produkter i lod eller tons? Alt efter mængden er det en vare af større eller mindre værdi, med højere eller lavere pris.

Hvordan bliver nu en sum af varer, af bytteværdier, til kapital?

Ved at den holder og formerer sig som selvstændig samfundsmæssig *magt*, dvs. som en magt i hænderne på *en del af samfundet*, gennem *udveksling med den umiddelbare, levende arbejdskraft*. Eksistensen af en klasse, der ikke ejer andet end sin arbejdsevne, er en nødvendig forudsætning for kapitalen.

Det er først det ophobede, fortidige, legemliggjorte arbejdes herredømme over det umiddelbare, levende arbejde, der gør det ophobede arbejde til kapital.

Kapitalen består ikke i, at ophobet arbejde tjener det levende arbejde som middel til ny produktion. Den består i, at det levende arbejde tjener det ophobede arbejde som middel til at opretholde og formere dettes bytteværdi.

Hvad foregår der i byttehandelen mellem kapitalist og lønarbejder?

Arbejderen får livsfornødenheder i bytte for sin arbejdskraft, men kapitalisten får i bytte for disse livsfornødenheder arbejde, arbejdernes produktive virksomhed, den skabende kraft, hvormed arbejderen ikke blot erstatter, hvad han fortærer, men *giver det ophobede arbejde en større værdi, end det havde i forvejen*. Arbejderen modtager af kapitalisten en del af de forhåndenværende livsfornødenheder. Hvortil tjener disse livsfornødenheder ham? Til umiddelbart forbrug. Men så snart jeg forbruger livsfornødenheder, mister jeg dem uigenkaldeligt, medmindre jeg da bruger den tid, i hvilken disse midler holder mig i live, til at producere nye livsfornødenheder, til ved hjælp af mit arbejde at skabe nye værdier til erstatning for de værdier, som går til grunde ved forbruget. Men netop denne ædle reproduktive kraft afstår arbejderen jo til kapitalen som bytte for modtagne livsfornødenheder. Han har altså mistet den for sit eget vedkommende.

Lad os tage et eksempel: en forpagter giver sin daglejer 5 sølvroschen om dagen. For disse 5 sølvroschen arbejder han hele dagen på forpagterens mark og sikrer ham således en indtægt på 10 sølvroschen. Forpagteren får ikke blot de værdier erstattet, som han har

afstået til daglejeren; han fordobler dem. Han har altså på en frugtbar, produktiv måde anvendt eller forbrugt de 5 sølv groschen, som han gav daglejeren. Han har for de 5 sølv groschen netop købt daglejerens arbejde og kraft, som frembringer produkter af jorden til den dobbelte værdi og gør de 5 sølv groschen til 10 sølv groschen. Daglejeren får derimod i stedet for sin produktivkraft, hvis virkninger han netop har afstået til forpagteren, 5 sølv groschen, som han bytter med livsfornødenheder, livsfornødenheder, som han forbruger mere eller mindre hurtigt. De 5 sølv groschen er altså forbrugt i dobbelt forstand: *reproduktivt* for kapitalen, thi de er byttet med en arbejdskraft², som frembragte 10 sølv groschen, *uproduktivt* for arbejderen, thi de er byttet med livsfornødenheder som for stedse er forsvundet, og hvis værdi han kun kan få igen ved at gentage den samme byttehandel med forpagteren. *Kapitalen forudsætter altså lønarbejdet, lønarbejdet kapitalen. De betinger gensidigt hinanden; de frembringer gensidigt hinanden.*

En arbejder i en bomuldsfabrik, producerer han kun bomuldsstoffer? Nej, han producerer kapital. Han producerer værdier, som på ny tjener til at byde over hans arbejde, til ved hjælp af det at skabe nye værdier.

Kapitalen kan kun forøges ved at ombyttes med arbejdskraft, ved at skabe lønarbejde. Lønarbejderens arbejdskraft kan kun ombyttes med kapital ved at forøge kapitalen, ved at forstærke den magt, hvis slave den er. *Kapitalens formering er derfor formering af proletariatet, dvs. arbejderklassen.*

Arbejderens interesse er derfor *den samme* som kapitalistens, påstår bourgeoisiet og dets økonomer. Og faktisk! Arbejderen går til grunde, når kapitalen ikke beskæftiger ham. Kapitalen går til grunde, hvis den ikke udbytter arbejdskraften, og for at udbytte den, må den købe den. Jo raskere den kapital, som er bestemt til produktion, den produktive kapital, formerer sig, jo mere industrien derfor blomstrer, jo mere bourgeoisiet beriger sig, jo bedre forretningen går, desto flere arbejdere behøver kapitalisten, desto dyrere sælger arbejderen sig.

Den uomgængelige betingelse for en tålelig tilstand for arbejderen er *altså den hurtigst mulige vækst af den produktive kapital.*

Men hvad vil den produktive kapital vækst sige? Det ophobede

²) På dette sted stammer udtrykket »arbejdskraft« ikke fra Engels; det fandtes her allerede i Marx' tekst i »Neue Rheinische Zeitung«. – Red.

arbejdes voksende magt over det levende arbejde. Bourgeoisiets voksende herredømme over den arbejdende klasse. Når lønarbejdet producerer den fjendtlige magt, kapitalen, den fremmede rigdom, der behersker det, strømmer der fra denne beskæftigelsesmidler, dvs. eksistensmidler tilbage til det, på den betingelse, at det på ny gør sig til en del af kapitalen, til den drivkraft, der på ny slynger kapitalen ind i en hurtigere og hurtigere voksende bevægelse.

At kapitalens interesser er de samme som arbejdernes, vil blot sige: kapital og lønarbejde, er to sider af et og samme forhold. Den ene betinger den anden, som ågerkarlen og ødelanden gensidig betinger hinanden.

Så længe lønarbejderen er lønarbejder, afhænger hans skæbne af kapitalen. Det er det højtpriste interessefællesskab mellem arbejder og kapitalist.

IV

Vokser kapitalen, så vokser lønarbejdets mængde, så vokser antallet af lønarbejdere, kort sagt: kapitalens herredømme udstrækker sig over en større masse individer. Og lad os forudsætte det gunstigste tilfælde: når den produktive kapital vokser, stiger efterspørgselen efter arbejde. Prisen på arbejdet, arbejdslønnen, stiger altså.

Et hus kan være stort eller lille, men så længe de omgivende huse ligeledes er små, tilfredsstillende alle samfundsmæssige krav til en bolig. Men rejser der sig et palads ved siden af det lille hus, så skrumper det lille hus ind til en hytte. Det lille hus beviser nu, at dets indehaver ikke stiller nogen krav eller kun meget ringe krav; og det kan i løbet af civilisationens fremgang skyde nok så meget i vejret, hvis paladset ved siden af skyder i vejret i samme forhold eller endnu hurtigere, vil beboeren af det forholdsmæssigt lille hus stadig føle sig mere ubehageligt til mode, mere utilfredsstillt, mere trykket indenfor sine fire vægge.

En mærkbar vækst af arbejdslønnen forudsætter en rask tilvækst af produktiv kapital. Den raske tilvækst af produktiv kapital fremkalder en lige så rask vækst af rigdom, luksus, samfundsmæssige behov og samfundsmæssige nydelser. Skønt altså arbejderens nydelser er steget, er den sociale tilfredsstillelse, de giver ham, faldet på baggrund af

kapitalistens forøgede nydelser, som er utilgængelige for arbejderen, og på baggrund af samfundets udviklingstrin overhovedet. Vore behov og nydelser har deres rod i samfundet; vi måler dem derfor med samfundet; vi måler dem ikke med de genstande, som tilfredsstillere dem. De er af relativ natur, fordi de er af social natur.

Arbejdslønnen bestemmes overhovedet ikke blot af den mængde varer, jeg kan få i bytte for den. Den indeholder forskellige forhold.

Hvad arbejderne i første omgang får for deres arbejdskraft, er en bestemt sum penge. Er arbejdslønnen kun bestemt af denne pengepris?

I det 16. århundrede voksede den mængde guld og sølv, der cirkulerede i Europa, som følge af opdagelsen af rigere og lettere tilgængelige bjergværker i Amerika. Guldets og sølvets værdi faldt derfor i forhold til de øvrige varer. Arbejderne fik nu som før den samme mængde udmøntet sølv for deres arbejdskraft. Pengeprisen på deres arbejde blev ved med at være den samme, og alligevel var deres arbejdsløn faldet, thi de kunne få en ringere sum andre varer i bytte for den samme mængde sølv. Dette var en af de omstændigheder, der fremmede kapitalens vækst og bourgeoisiets opkomst i det 16. århundrede.

Lad os tage et andet tilfælde. I vinteren 1847 var som følge af misvækst de mest uundværlige levnedsmidler, korn, kød, smør, ost etc. steget betydeligt i pris. Lad os forudsætte, at arbejderne da havde fået den samme pengesum for deres arbejdskraft som tidligere. Var deres arbejdsløn da ikke faldet? Jovist. For de samme penge fik de mindre brød, kød etc. i bytte. Deres arbejdsløn var faldet, ikke fordi sølvets værdi var blevet formindsket, men fordi levnedsmidlernes værdi var steget.

Lad os endelig forudsætte, at arbejdets pengepris stadig var den samme, mens alle landbrugs- og manufakturvarer faldt i pris på grund af anvendelsen af nye maskiner, gunstigere vejrforhold etc. For den samme mængde penge kan arbejderne da købe flere varer af alle slags. Deres arbejdsløn er altså steget, netop fordi dennes pengeværdi ikke har forandret sig.

Arbejdets pengepris, den nominelle arbejdsløn, falder altså ikke sammen med den reelle arbejdsløn, dvs. med den sum af varer, som virkelig bliver givet i bytte for arbejdslønnen. Når vi altså taler om arbejdslønnens stigen eller falden, så skal vi ikke blot tage arbejdets pengepris, den nominelle arbejdsløn, i betragtning.

Men hverken den nominelle arbejds løn, dvs. den pengesum, for hvilken arbejderen sælger sig til kapitalisten, eller den reelle arbejds løn, dvs. den sum af varer, som han kan købe for disse penge, udtømmer de forhold, som indeholdes i arbejds lønnen.

Fremfor alt bestemmes arbejds lønnen yderligere af sit forhold til fortjenesten, til kapitalistens profit – den forholdsmæssige, relative arbejds løn.

Den reelle arbejds løn udtrykker prisen på arbejde i forhold til prisen på andre varer, den relative arbejds løn betegner derimod det umiddelbare arbejdes andel i den nyskabte værdi i forhold til den del deraf, som tilfalder det ophobede arbejde, kapitalen.

Vi sagde på side 13: »Arbejds lønnen er ikke en andel, som arbejderen har i den vare, han har produceret. Arbejds lønnen er den del af de allerede forhåndenværende varer, for hvilken kapitalisten tilkøber sig en bestemt sum produktiv arbejdskraft«. Men denne arbejds løn må kapitalisten atter have erstattet gennem den pris, han får for det produkt, arbejderen har fremstillet; han må have den erstattet sådan, at han som regel tillige beholder et overskud udover sine udlagte produktionsomkostninger, en profit. Udsalgsprisen for den vare, arbejderen har fremstillet, falder for kapitalisten i tre dele: *for det første* erstatning af prisen på de råstoffer, han forud havde anskaffet, foruden erstatning for slid på de redskaber, maskiner og andre arbejdsmidler, han ligeledes forud havde anskaffet; *for det andet* erstatning for den arbejds løn, han har udbetalt forud, og *for det tredje* i det yderligere overskud, kapitalistens profit. Mens den første del kun erstatter *tidligere forhåndenværende værdier*, er det klart, at såvel erstatningen for arbejds lønnen som kapitalistens overskudsprofit i det store og hele tages af den *nyværdi, der er skabt ved arbejderens arbejde*, og som er tilført råstofferne. Og *i denne forstand* kan vi, for at sammenligne dem med hinanden, opfatte både arbejds løn og profit som andele af arbejderens produkt.

Den reelle arbejds løn kan holde sig uforandret, ja den kan stige, og alligevel kan den relative arbejds løn falde. Lad os f.eks. antage, at alle eksistensmidler er sunket to tredjedele i pris, mens dag lønnen kun synker en tredjedel, altså f.eks. fra 3 mark til 2 mark. Skønt arbejderen med disse 2 mark råder over en større sum af

varer end tidligere med 3 mark, så er dog hans arbejds løn aftaget i forhold til kapitalistens fortjeneste. Kapitalistens (f.eks. fabrikan- tens) profit er blevet en mark større, dvs.: for en ringere sum af bytteværdier, som han betaler arbejderen, må arbejderen producere en større sum af bytteværdier end før. Kapitalens andel er steget i forhold til arbejdets andel. Fordelingen af samfundets rigdom mellem kapital og arbejde er blevet endnu mere ulige. Kapitalisten råder med samme kapital over en større mængde arbejde. Kapitalistklassens magt over arbejderklassen er vokset, arbejderens samfundsmæssige stilling er blevet dårligere, er blevet trykket endnu et trin ned under kapitalistens.

Hvordan lyder nu den almengyldige lov, der bestemmer arbejds lønnens og profittens falden og stigen i deres gensidige forhold?

De står i omvendt forhold til hinanden. Kapitalens andel, profitten, stiger i samme forhold, som arbejdets andel, daglønningen, falder, og omvendt. Profitten stiger i samme grad, som arbejds lønnen falder, den falder i samme grad som arbejds lønnen stiger.

Man vil måske indvende, at kapitalisten kan tjene ved en fordelagtig udveksling af sine produkter med andre kapitalister, ved stigning i efterspørgselen efter hans vare, enten på grund af, at der åbnes nye markeder, eller på grund af et øjeblikkeligt forøget behov på de gamle markeder osv.; at kapitalistens profit altså kan forøges ved at narre andre kapitalister, uafhængigt af, at arbejds lønnen, arbejdskraftens bytteværdi stiger eller falder; eller kapitalistens profit kunne også stige ved forbedring af arbejdsredskaberne, ny anvendelse af naturkræfterne osv.

Man må først indrømme, at resultatet bliver det samme, selv om det er hidført ad modsat vej. Profitten er ganske vist ikke steget, fordi arbejds lønnen er faldet, men arbejds lønnen er faldet, fordi profitten er steget. Kapitalisten har for samme sum af fremmed arbejde købt en større sum af bytteværdier uden derfor at have betalt arbejdet højere; det vil altså sige, arbejdet bliver ringere betalt i forhold til den nettoindtægt, det indbringer kapitalisten.

Tillige må vi huske, at enhver vares gennemsnitspris, det forhold, hvori den kan ombyttes med andre varer, trods svingninger i varepriserne, bestemmes af dens *produktionsomkostninger*. Derved udlignes

nødvendigvis forfordelingerne indenfor kapitalistklassen. Maskinernes forbedring, ny anvendelse af naturkræfter i produktionens tjeneste gør det muligt indenfor en given arbejdstid med samme sum af arbejde og kapital at frembringe en større masse produkter, men absolut ikke en større masse bytteværdier. Når jeg ved anvendelse af spindemaskinen kan levere dobbelt så meget garn i timen som før dens opfindelse, f.eks. hundrede pund i stedet for halvtreds, så får jeg i længden ikke flere varer i bytte for disse hundrede pund end tidligere for halvtreds, fordi produktionsomkostningerne er gået ned med det halve, eller fordi jeg med de samme omkostninger kan levere det dobbelte produkt.

Endelig, i hvilket forhold end kapitalistklassen, bourgeoisiet – i et enkelt land, eller på hele verdensmarkedet – fordeler produktionens nettoudbytte mellem sig, så er den samlede sum af dette nettoudbytte til enhver tid kun den sum, med hvilken det ophobede arbejde i det hele er blevet forøget ved det umiddelbare arbejde. Denne samlede sum tiltager altså i samme forhold som det, hvori arbejdet forøger kapitalen, det vil sige i det forhold, hvori profitten stiger, sammenlignet med arbejdslønnen.

Vi ser altså, at selv når vi holder os *indenfor forholdet mellem kapital og lønarbejde, stiller kapitalens interesser og lønarbejdets interesser sig øjeblikkelig i skarp modsætning til hinanden.*

En rask tilvækst af kapitalen er lig med en rask tilvækst af profitten. Profitten kan kun tage hurtigt til, når prisen på arbejde, den relative arbejdsløn, tager af lige så hurtigt. Den relative arbejdsløn kan falde, selv om den reelle arbejdsløn stiger samtidig med den nominelle arbejdsløn – med arbejdets pengeværdi – men blot ikke stiger i samme forhold som profitten. Hvis f.eks. arbejdslønnen i gode forretningstider stiger med 5 procent, profitten derimod med 30 procent, så er den forholdsommæssige, den relative arbejdsløn ikke *taget til*, men derimod *taget af*.

Hvis altså arbejderens indtægt forøges ved kapitalens hurtige vækst, så forøges samtidig den samfundsmæssige kløft, som skiller arbejderens fra kapitalisten, så forøges samtidig kapitalens magt over arbejdet, arbejdets afhængighed af kapitalen.

At arbejderens er interesseret i kapitalens hurtige vækst betyder kun: jo hurtigere arbejderens forøger den fremmede rigdom, des federe

bidder falder der af til ham, des flere arbejdere kan der beskæftiges og rekrutteres, des mere kan mængden af kapitalens slaver forøges.

Vi har altså set:

Selv den situation, der er den *gunstigste for arbejderklassen, at kapitalen vokser så hurtigt som muligt*, ophæver dog ikke, hvor meget den end kan forbedre arbejderens materielle kår, modsætningen mellem hans interesser og bourgeoisinteresserne, kapitalistens interesser. Profit og arbejds løn kommer ligesom tidligere til at stå i *omvendt forhold til hinanden*.

Vokser kapitalen hurtigt, kan arbejds lønnen stige; kapitalens profit vokser dog uforholdsmæssigt hurtigere. Arbejderens materielle stilling har forbedret sig, men på bekostning af hans samfundsmæssige stilling. Den samfundsmæssige kløft, som skiller ham fra kapitalisten, er blevet større.

Endelig:

At den *gunstigste betingelse for lønarbejdet er den produktive kapital hurtigst mulige vækst*, vil kun sige: jo hurtigere arbejderklassen forøger og forstørker den fjendtlige magt, den fremmede rigdom, der råder over den, på desto *gunstigere betingelser tillades det den på ny at arbejde på at forøge den borgerlige rigdom, på at udvide kapitalens magt, mens den selv må smede de gyldne lænker, hvormed bourgeoisiet slæber den efter sig*.

V

Er nu virkelig *den produktive kapital vækst og arbejds lønnens stigning* så uadskilleligt forbundet, som de borgerlige økonomer hævder? Vi må ikke tro dem på deres ord. Vi må end ikke tro, at jo federe kapitalen bliver, desto bedre bliver dens slave fodret. Bourgeoisiet er alt for oplyst, det regner alt for godt til at dele de feudale herrers fordomme, som pralede med deres tjenerskabs glans. Bourgeoisiets eksistensbetingelser tvinger det til at regne.

Vi må altså nærmere undersøge:

Hvorledes virker den produktive kapital vækst på arbejds lønnen?

Hvis den produktive kapital i det borgerlige samfund i det store og hele vokser, finder der en mere *alsidig* ophobning af arbejde sted. Kapitalerne tager til i antal og omfang. *Forøgelsen* af kapitalernes antal

forøger kapitalisternes indbyrdes konkurrence. Kapitalens stigende omfang gør det muligt at føre endnu vældigere arbejderhære med endnu mægtigere krigsredskaber ud på den industrielle slagmark.

Den ene kapitalist kan kun slå den anden af marken og erobre hans kapital ved at sælge billigere. For at kunne sælge billigere uden at ruinere sig må han kunne producere billigere, det vil sige, forøge arbejdets produktionskraft så meget som muligt. Men arbejdets produktionskraft forøges først og fremmest *ved en større arbejdsdeling*, ved en mere alsidig indførelse og stadig forbedring af *maskinerne*. Jo større arbejderhæren er, som arbejdet bliver fordelt på, i jo mægtigere omfang maskinerne indføres, desto frugtbarere bliver arbejdet. Derved opstår der en alsidig kappestrid mellem kapitalisterne om at forøge arbejdsdelingen og anvendelsen af maskiner og udbytte dem i størst muligt omfang.

Hvis nu en kapitalist ved hjælp af større arbejdsdeling, ved anvendelse af nye og forbedring af gamle maskiner, ved en fordelagtigere og forøget udnyttelse af naturkræfterne har fundet midler til med den samme sum af arbejde eller af ophobet arbejde at frembringe en større sum af produkter, en større mængde varer end hans konkurrenter, hvis han f.eks. i denne samme arbejdstid, som hans konkurrenter bruger til at væve en halv alen lærred, kan producere en hel alen lærred, hvordan vil denne kapitalist så bære sig ad?

Han kunne blive ved med at sælge en halv alen lærred til den gamle markedspris, men det ville dog ikke være noget middel til at slå hans konkurrenter af marken og forøge sin egen afsætning. Men i samme grad som hans produktion har udvidet sig, har også afsætningsbehovet udvidet sig for ham. De mægtigere og kostbarere produktionsmidler, som han har bragt til verden, *sætter ham ganske vist i stand til at sælge sin vare billigere*, men de *tvinger ham samtidig til at sælge flere varer*, til at erobre et ulige større marked for sine varer; vor kapitalist vil altså sælge sin halve alen lærred billigere end sine konkurrenter.

Kapitalisten vil dog ikke sælge den hele alen så billigt, som hans konkurrenter sælger den halve alen, skønt produktionen af den hele alen ikke koster ham mere, end den halve koster de andre. Ellers ville han ikke tjene noget ekstra, men kun få produktionsomkostningerne

tilbage i bytte. Hans eventuelt større indtægt ville stamme fra, at han havde sat en større kapital i bevægelse, men ikke fra at han havde udnyttet sin kapital bedre end de andre. Desuden når han det mål, som han vil nå, når han blot ansætter varens pris nogle procenter lavere end sine konkurrenter. Han slår dem af marken, han fravriker dem i det mindste en del af deres afsætning, idet han *underbyder* dem. Og endelig må vi huske, at den gangbare pris altid *ligger over eller under produktionsomkostningerne*, alt efter som varens salg falder på den for industrien gunstige eller ugunstige årstid. Alt efter som markedsprisen pr. alen lærred ligger under eller over dens hidtil sædvanlige produktionsomkostninger, vil de procenter veksle, som kapitalisten, der har anvendt nye, frugtbarere produktionsmidler, tjener udover sine virkelige produktionsomkostninger.

Men vor kapitalists *privilegium* er ikke af lang varighed. Andre konkurrerende kapitalister indfører de samme maskiner og den samme arbejdsdeling, indfører dem i samme eller endnu større målestok, og disse forbedringer vil blive så almindelige, at prisen på lærred *er gået ned ikke blot under dets gamle, men under dets nye produktionsomkostninger*.

Nu befinder kapitalisterne sig altså indbyrdes i samme stilling, som de befandt sig i *før* indførelsen af de nye produktionsmidler, og når de med disse midler kan levere det dobbelte produkt til samme pris, tvinges de *nu* til at levere det dobbelte produkt *under* den gamle pris. Udfra disse nye produktionsomkostningers standpunkt begynder det samme spil så igen. Mere arbejdsdeling, flere maskiner, udbygning af arbejdsdeling og maskiner i større målestok. Og konkurrencen bringer igen den samme modvirkning mod dette resultat.

Vi ser altså, hvordan produktionsmåden, produktionsmidlerne stadig undergår omvæltninger, bliver revolutioneret, *hvordan arbejdsdeling med nødvendighed drager en større arbejdsdeling efter sig, anvendelsen af maskiner stadig større anvendelse af maskiner, arbejde i stor målestok arbejde i endnu større målestok*.

Det er den lov, som atter og atter kaster den borgerlige produktion ud af dens gamle bane og tvinger kapitalen til at anspænde arbejdets produktionskræfter, *fordi* den har anspændt dem, den lov, som ikke under den nogen ro, men stadig tilhvisker den: Videre! Videre!

Denne lov er den selvsamme lov, som indenfor handelsperiodernes svingninger nødvendigvis *udligner* en vares pris til dens *produktionsomkostninger*.

Hvilke mægtige produktionsmidler en kapitalist end fører i marken, vil konkurrencen gøre disse produktionsmidler almindelige, og fra det øjeblik, hvor den har gjort dem almindelige, er den eneste følge af hans kapitals større frugtbarhed kun, at han nu *for samme* pris må levere ti, tyve eller hundrede gange så meget som før. Men da han måske må afsætte tusinde gange så meget for at opveje den lavere salgspris ved at afsætte produktet i større masser, fordi et forøget salg nu er nødvendigt, ikke blot for at tjene mere, men for at få erstatning for produktionsomkostningerne – selve produktionsapparatet bliver, som vi har set, bestandig dyrere – og fordi dette massesalg er blevet et livsspørgsmål ikke blot for ham, men også for hans medbejlere, så begynder den gamle kamp *så meget desto heftigere, jo frugtbare de allerede opfundne produktionsmidler er. Arbejdsdelingen og anvendelsen af maskiner vil altså gentage sig i ulige større målestok.*

Hvor vældigt de anvendte produktionsmidler end udfolder sig, vil konkurrencen altid søge at berøve kapitalen de gyldne frugter af denne udfoldelse, idet den fører varens pris tilbage til produktionsomkostningerne, idet den altså i samme forhold, som der kan produceres billigere, det vil sige, produceres mere med samme sum af arbejde, gør den billigere produktion, levering af stadig større masser af produkter til samme pris, til en bydende nødvendighed. Således ville kapitalisten ved sine egne anstrengelser ikke have vundet andet end forpligtelsen til at levere mere i den samme arbejdstid, kort sagt: *han får dårligere betingelser for at forøge sin kapitals værdi.* Mens konkurrencen så stadig forfølger ham med loven om produktionsomkostningerne, og hvert våben, som han smeder mod sine rivaler, vender tilbage som våben mod ham selv, søger kapitalisten bestandig at overtrumfe konkurrencen ved rastløst at indføre nye maskiner, som ganske vist er kostbarere, men som producerer billigere, at indføre nye arbejdsdelinger i stedet for de gamle og ikke vente, til konkurrencen har forældet de nye.

Hvis man nu forestiller sig denne febrilske aktivitet samtidig *på hele verdensmarkedet*, forstår man, hvorledes kapitalens vækst, ophobning

og koncentration medfører en uafbrudt, stadig voksende kolossal arbejdsdeling, anvendelse af nye og forbedring af gamle maskiner.

Men hvordan indvirker nu disse omstændigheder, der er så uadskilleligt knyttet til den produktive kapitalens vækst, på fastsættelsen af arbejds-lønnen?

Den større arbejdsdeling sætter een arbejder i stand til at gøre 5, 10, 20 mands arbejde, den forøger altså konkurrencen mellem arbejderne til det 5-, 10- eller 20-dobbelte. Arbejderne konkurrerer ikke blot med hinanden, når een sælger sig billigere end en anden; de konkurrerer, når *een* gør arbejdet for 5, 10 eller 20, og den af kapitalen indførte og stadig forøgede arbejdsdeling tvinger arbejderne til at konkurrere på denne måde.

Endvidere: i samme grad som arbejdsdelingen tiltager, forenkles arbejdet. Arbejderens særlige dygtighed bliver værdiløs. Han forvandles til en enkelt, ensformig produktionskraft, som hverken behøver at sætte legemlig eller åndelig spændkraft ind i spillet. Hans arbejde bliver tilgængeligt for alle. Derfor trænger konkurrenter ind på ham fra alle sider, og desuden må vi huske, at jo enklere og lettere det er at lære arbejdet, jo lavere produktionsomkostninger det kræver at tilægge sig det, desto dybere synker arbejdslønnen; thi ligesom prisen på enhver anden vare bestemmes den af produktionsomkostningerne.

Altså, i samme grad som arbejdet bliver mere utilfredsstillende, mere modbydeligt, i samme grad tager konkurrencen til og arbejdslønnen af. Arbejderen søger at holde sin arbejdsløn oppe ved at arbejde mere, enten det nu sker ved at arbejde flere timer eller ved at præstere mere i samme tid. Drevet af nød forøger han yderligere arbejdsdelingens ulykkelige virkninger. Resultatet er: *jo mere han arbejder, desto mindre løn får han*, af den simple grund nemlig, at han i samme grad, som han konkurrerer med sine arbejdskammerater af disse arbejdskammerater skaber ligeså mange konkurrenter, som tilbyder sig på ligeså slette betingelser som han selv; at han altså i sidste instans *konkurrerer med sig selv som medlem af arbejderklassen.*

Maskinerne frembringer de samme virkninger i meget større målestok ved at fortrænge dygtige arbejdere med udygtige, mænd med kvinder, voksne med børn, idet maskinerne, hvor der indføres nye, kaster håndværkerne på gaden i massevis, og hvor de forefindes,

forbedres og erstattes med mere ydedygtige maskiner, afskediger arbejderne i mindre flokke. Ovenfor har vi i raske træk skildret den industrielle krig mellem kapitalisterne indbyrdes; *denne krig har det ejendommelige ved sig, at slagene i den vindes mindre ved hvervning end ved afskedigelse af arbejderhæren. Feltherrerne, kapitalisterne, kappes indbyrdes om, hvem der kan afskedige de fleste industrisoldater.*

Økonomerne fortæller os ganske vist, at de arbejdere, som maskinerne har overflødiggjort, finder *nye* beskæftigelsesgrene.

De vover ikke direkte at påstå, at netop de afskedigede arbejdere får beskæftigelse ved nye arbejdsgrene. Kendsgernerne råber for højt mod denne løgn. De påstår egentlig kun, at der for *andre bestanddele af arbejderklassen*, f.eks. for den del af den unge arbejdergeneration, der allerede stod parat til at gå ind i den ødelagte industrigren, vil åbne sig nye beskæftigelsesmuligheder. Det må selvfølgelig være en stor tilfredsstillelse for de faldne arbejdere. De herrer kapitalister vil ikke komme til at mangle frisk kød og blod til udbytning, man vil lade de døde begrave deres døde. Dette er snarere noget, som bourgeoisie trøster sig selv end arbejderne med. Hvis hele lønarbejderklassen blev tilintetgjort af maskinerne, hvor skrækkeligt ville det da ikke være for kapitalen, som uden lønarbejde ophører med at være kapital!

Men sæt nu, at de, som af maskinerne direkte er blevet trængt ud af arbejdet, og hele den del af den nye generation, som allerede lurede på dette job, *fandt ny beskæftigelse*. Tror man da virkelig, at denne ville blive så højt betalt som den, der gik tabt? *Dette ville være i modstrid med alle økonomiens love*. Vi har set, hvordan den moderne industri fører med sig, at der stadig indføres en enklere, mere underordnet art af beskæftigelse i stedet for den mere sammensatte højere.

Hvordan skulle altså en arbejdermasse, der på grund af maskinerne er blevet kastet ud af en industrigren, finde et tilflugtssted i en anden, medmindre denne er *lavere, dårligere betalt?*

Man har som en undtagelse nævnt de arbejdere, som selv arbejder med fabrikation af maskiner. Så snart der ville kræves og forbruges flere maskiner i industrien, måtte antallet af maskiner nødvendigvis stige, altså også maskinfabrikationen, altså også beskæftigelsen af arbejdere i maskinfabrikationen, og de arbejdere, som anvendes i denne industrigren måtte være dygtige, ja faglærte arbejdere.

Siden 1840 har denne allerede tidligere kun halvvejs sande påstand mistet ethvert skin af sandsynlighed, da nemlig den stadig mere omfattende anvendelse af maskiner hverken forekommer oftere eller sjældnere ved fabrikationen af maskiner end ved fabrikationen af bomuldsgarn, og de i maskinfabrikkerne beskæftigede arbejdere ville, når de stilledes overfor de mest kunstfærdige maskiner, kun komme til at spille en rolle som meget simple maskiner.

Men i stedet for den på grund af maskinen afskedigede mand beskæftiger fabrikken måske *tre* børn og *een* kvinde. Og skulle måske ikke *een* mands løn slå til for *tre* børn og *een* kvinde? Kan ikke en minimumsløn slå til for at opretholde og formere arbejderbefolkningen? Hvad beviser altså denne yndede bourgeoisitalemåde? Intet andet, end at der nu forbruges fire gange så mange arbejderliv som tidligere for at skaffe livets underhold til *een* arbejderfamilie.

Lad os i få ord sammenfatte, hvad vi har sagt: *jo mere den produktive kapital vokser, desto mere forøges arbejdsdelingen og anvendelsen af maskiner. Og jo mere arbejdsdelingen og anvendelsen af maskiner forøges, desto mere forøges konkurrencen mellem arbejderne indbyrdes, og desto mere synker deres løn.*

Og dertil kommer, at arbejderklassen også rekrutteres fra *samfundets højere lag*: en mængde små industridrivende og små rentierer, der skyndsomst må række armene i vejret sammen med arbejderne, synker ned i arbejderklassen. Således dannes der en stadig tættere skov af oprakte, arbejdskrævende arme, og armene selv bliver mere og mere magre.

Det er indlysende, at de små industridrivende ikke kan holde ud i den krig, hvor det er en af de første betingelser at producere i større og større målestok, hvad der netop vil sige at være en stor og ikke en lille industridrivende.

At kapitalrenten aftager i samme forhold, som kapitalens masse tager til, som kapitalen altså vokser, og at derfor den lille rentier ikke mere kan leve af sine renter, men må slå sig på industridrift og altså bidrager til at forøge de små industridrivendes rækker og derved skaber fremtidige kandidater til proletariatet, alt dette behøver ingen nærmere forklaring.

I samme forhold endelig, som kapitalisterne ved den ovenfor skil-

drede bevægelse tvinges til at udnytte de allerede forhåndenværende kæmpemæssige produktionsmidler i endnu større målestok og til at sætte alle kredittens springfjedre i bevægelse for at nå dette mål, i samme forhold forøges de industrielle jordskælv, hvor handelsverdenen kun holder sig oppe ved at ofre en del af rigdommen, af produkterne, ja endog af produktionskræfterne til underverdenens guder – kort sagt: *kriserne* tager til. De bliver hyppigere og heftigere allerede af den grund, at i samme forhold som produkternes masse stiger, og altså trangen til udstrakte markeder vokser, skrumper verdensmarkedet mere og mere ind, der bliver stadig færre nye markeder tilovers at udbytte, da hver tidligere krise har draget et marked ind under verdenshandelen, der ikke før var erobret, eller som handelen kun havde udnyttet overfladisk. Kapitalen *lever* imidlertid ikke blot af arbejde. Som den på en gang fornemme og barbariske herre den er, drager den ligene af sine slaver med sig i graven, hele arbejderhekatomber*, der går under i kriserne. Vi ser altså: *når kapitaler vokser hurtigt, vokser konkurrencen mellem arbejderne ulige hurtigere, dvs. desto større er den relative nedgang i beskæftigelsesmidler og livsfor nødenheder for arbejderklassen, og alligevel er kapitalens hastige vækst den gunstigste betingelse for lønarbejdet.*

Foredrag, holdt af K. Marx 14.–30 december 1847.

Første gang offentliggjort i »Neue Rheinische Zeitung« 5.–8. og 11. april 1849.

Udkommet som særlig brochure med indledning og under redaktio af F. Engels, Berlin 1891.

Efter brochurens tekst.

Inndeling i kapitler efter »Neue Rheinische Zeitung«

* hekatombe. Fra græsk *hekatón* = 100 + *arkhía* (jf. *arki*). Her i betydningen umådelig mange; i massevis. – PH.